

**Ірина Микитюк,**

Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна)

<https://orcid.org/0009-0000-2387-3849>

e-mail: Iryna.Basiuha@lnu.edu.ua

## **РЕПРОДУКТИВНЕ НАСИЛЬСТВО: ДЕСУБ'ЄКТИВАЦІЯ ЖІНКИ В РОМАНІ «УРАЖЕНІ» УЛЬРІКЕ ДРЕЗНЕР**

Статтю присвячено аналізу роману «Уражені» («Die Verwandelten», 2023) сучасної німецької письменниці Ульріке Дрезнер (Ulrike Draesner), який поміж іншим зображує травматичний досвід жінок, залучених до нацистської програми «Лебенсборн» («Lebensborn e.V.») — однієї з найменш досліджених складових гітлерівської демографічної політики. Дослідження зосереджується на феномені репродуктивного насильства як формі державного контролю над тілом жінки і в цьому зв'язку на способах репрезентації травми в художньому тексті. Через комплексну оповідну структуру, що поєднує різні часові пласти, роман Дрезнер ілюструє міжпоколіннєву передачу травматичного досвіду та механізми його літературної артикуляції. У статті розглядається, як жіноче тіло і уявлення про материнство, сформоване тоталітарною ідеологією, розкриваються як знаряддя примусу і дегуманізації. Також досліджується, яким чином література може слугувати засобом відновлення голосу жертв, їхньої суб'єктності та пам'яті.

За допомогою використання концепцій культурної пам'яті, постпам'яті, теорії травми демонструється, як авторка роману інтегрує в художню тканину тексту складні етичні, історичні й тілесні питання. Роман «Уражені» Ульріке Дрезнер інтерпретується як важливий внесок у сучасну німецькомовну літературу, яка не лише осмислює травматичне минуле, а й розширює межі репрезентації жіночого досвіду в контексті політичного насильства.

**Ключові слова:** травма, постпам'ять, репродуктивне насильство, Лебенсборн, табу, Ульріке Дрезнер.

Із 90-х років XX століття в гуманітарній сфері особливо активно опрацьовують травми минулого, на основі чого виникла ціла культура пам'яті. Причин для такого зацікавлення та опрацювання історії є чимало — відкриття та розсекречення архівів тоталітарних держав, возз'єднання розділених націй, процеси деколонізації і переосмислення історії.

Німецький літературознавець Міхаель Браун зазначає, що «бум пам'яті», який почав спостерігатися в останнє десятиліття минулого століття, передусім є спробою переосмислення історії. На його думку, художня література слугує однією з дискусійних платформ, яка формує своєрідну систему культурної пам'яті та виступає мистецтвом пам'яті, *ars memoriae*, оскільки вона зберігає спогади через наративізацію та опрацювання колективних та індивідуальних досвідів (Braun, 2012, p. 96).

Тема расової ідеології Третього Рейху та програми «Лебенсборн» («Lebensborn e.V.») — одного з найсуперечливіших проєктів нацистської демографічної політики — привертає дедалі більше уваги у сучасних філологічних науках. Якщо раніше ці питання вивчалися переважно в історичному чи соціологічному контексті, то,

починаючи з кінця XX — початку XXI століття, вони все частіше стають предметом культурологічного та літературознавчого аналізу. Першою спробою дослідити цю тему була розвідка французьких журналістів Марка Гіллеля (Marc Hillel) та Кларісси Генрі (Clarissa Henry), датована 1975 роком і ґрунтована на свідченнях очевидців. Це дослідження однак не викривало жорстокої расової політики Третього Рейху, адже ґрунтувалося на рішенні Нюрнберзького процесу, який визнав «Лебенсборн» «благодійною організацією для самотніх матерів та дітей» (Hillel, 1975).

Першим критичним осмисленням програми «Лебенсборн» стало дослідження німецького історика Георга Лілієнтала (Georg Lilienthal), якому вдалося достатньо точно описати історію і політику цього «проєкту» (Lilienthal, 1985). Він довів, що ця організація аж ніяк не була благодійною, як вважали судді Нюрнберзького трибуналу. Після публікації дослідження Лілієнтала акценти в дискусії про «Лебенсборн» змістилися. Відтоді наукові роботи дедалі більше зосереджувалися на викритті жорстокої расової політики Третього Рейху з акцентом на долі дітей, які були народжені в межах цієї програми.

Думка про «Лебенсборн» як місце-символ репродуктивного насильства над жінками та десуб'єктивації жінки як особистості вперше зазвучала в 90-х роках минулого століття у художній літературі. На цю тему опубліковані романи «Красива жінка» (*Die schöne Frau*, 1994) Юдіт Кукарт, «Безкінечний рік» (*Das endlose Jahr. Die langsame Entdeckung der eigenen Biografie. Ein Lebensbornschicksal*, 2002) Гізели Гайденайх, «Уражені» (*Die Verwandelten*, 2023) Ульріке Дрезнер. Оскільки багато засекречених документів про програму було знищено в останні дні Другої світової війни, художня література, зокрема автобіографічні тексти дітей та матерів «Лебенсборну», слугують чи не єдиним джерелом дослідження цієї теми. У літературі ця тематика набуває як документального, так і художнього виміру, дозволяючи реципієнту осмислити досвід жертв та виконавців не лише як історичний факт, а і як травматичний досвід.

Проблематика програми «Лебенсборн» належить до кола недостатньо опрацьованих і часто табуйованих тем, які стосуються гендерно зумовленого насильства — форми насильства, яка здійснюється щодо осіб на підставі їхньої статі. За німецькою дослідницею жіночої травми Лебенсборну Доротее Шмітц-Кюстер, програма «Лебенсборн» у цьому контексті репрезентує приклад інституціалізованого репродуктивного насильства, спрямованого насамперед на жінок, чию біологічну здатність до виношування та народження дітей використали як інструмент реалізації демографічної політики нацистського режиму (Schmitz-Köster, 1997). Така політика передбачала десуб'єктивацію жінки, зведення її ролі до функції біологічного ресурсу та підпорядкування її тіла ідеологічним настановам тоталітарної держави. У рамках цього дискурсу жіноче тіло постає не як власність жінки, а як засіб досягнення расово-демографічних цілей.

**Метою цього дослідження** є розкриття теми репродуктивного насильства як форми десуб'єктивації жінки в романі «Уражені» сучасної німецької письменниці Ульріке Дрезнер.

В основу аналізу закладено засади теорій пам'яті і травми та концепт постпам'яті і як їх сьогодні розвивають в межах літературознавства. Йдеться про те, як література опрацьовує травматичні переживання, пов'язані з репродуктивним насильством та десуб'єктивацією жінки в тоталітарному суспільстві, як мова виражає тілесність та виступає медіатором у сприйнятті та опрацюванні травматичного досвіду. Методом уважного читання виділяються та інтерпретуються фрагменти літературного тексту, які виражають стан травмованої осо-

бистості. Опираючись на теорію наративізації травми, дослідження зосереджується на техніці оповіді з позиції травмованої репродуктивним насильством жінки, зважаючи на терапевтично-виражальну здатність мови. Увага зосереджується на соціолінгвістичному підході самої авторки, яка дуже точно працює із травмованою в результаті репродуктивного насильства мовою, досягаючи травматичного ефекту.

**Новизна даного дослідження** полягає у вивченні теми репродуктивного насильства над жінками як форми колективного та індивідуального травматичного досвіду на матеріалі роману «Уражені» Ульріке Дрезнер. Питання репродуктивного насильства та десуб'єктивації жінки в Третньому Рейху досі мало досліджені і часто табуйовані в суспільстві, однак саме вони можуть слугувати ключем до розуміння транспоклінневої жіночої травми, про яку пише і над якою майстерно працює Ульріке Дрезнер. У статті досліджується творчість відомої сучасної авторки, яка у своїх романах опрацьовує маловідомі сторінки німецької історії та осмислює концепт постпам'яті як однієї зі складових студій пам'яті та студій травми, оприявнює травматичні досвіди з метою їх терапевтичного опрацювання літературними засобами в широкому соціально-історичному контексті.

**Виклад основного матеріалу.** «Є пошуки, коли знаєш, що саме шукаєш, і пошуки, коли шукаєш те, що шукаєш», — це речення з роману «Уражені» Ульріке Дрезнер надзвичайно точно окреслює процес ідентифікаційного пошуку дітей, народжених у межах програми «Лебенсборн» (Draesner, 2023, p. 67). В одному із своїх інтерв'ю німецька журналістка та авторка численних робіт, присвячених темі Лебенсборну, Доротее Шмітц-Кюстер запитує Ульріке Дрезнер про необхідність вплетення теми репродуктивного насильства у сюжет роману. «Так, це мала бути розповідь саме про «Лебенсборн», адже йдеться про системний контроль над жіночими тілами», — зауважує письменниця. За словами Дрезнер, «Лебенсборн» був державною програмою виробництва «людського ресурсу» для війни — через легітимізацію брехні, маніпуляцію материнством і соціально завуальовану експлуатацію жінок (Schmitz-Köster, 2023). Авторка безпосередньо покликається на першоджерела, зокрема і на висловлювання рейхсфюрера СС Генріха Гімmlера.

Як стверджує американська дослідниця з питань насильства над жінками Карен Трістр Грейс (Karen Tristr Grace), репродуктивне насильство є суспільним обмеженням репродуктивних прав і свобод жінки і спробою розпо-

ряджатися тілом жінки та її рішеннями щодо планування сім'ї. Формами репродуктивного насильства є нав'язлива увага або примус щодо вагітності (наприклад, відмова медичних працівників виконувати аборт, переконування жінки зберегти або перервати вагітність), саботаж контрацепції, а також контроль над вагітністю (спроби примусити жінку зберегти або перервати вагітність) (Grace, 2016, p. 373). Ірейс зазначає, що однією з форм репродуктивного насильства є його політичне застосування, коли державні чи політичні інституції використовують контроль над репродукцією як інструмент соціальної або расової інженерії. Це включає примусову стерилізацію, обмеження доступу до контрацепції, криміналізацію абортів або дискримінацію певних груп у сфері репродуктивних прав. Такі практики спрямовані на регулювання народжуваності за етнічними, расовими чи соціальними ознаками, що порушує основні права людини на тілесну автономію та репродуктивну самовизначеність (Grace, 2016, p. 373). Тож програма «Лебенсборн» слугує одним із прикладів, як зловживали тілом жінки в інтересах політичної системи.

«Лебенсборн» був однією із численних ініціатив керівництва Третього Рейху щодо стимулювання зростання народжуваності. Після Першої світової війни рівень народжуваності в Німеччині стрімко знизився. Одним із шляхів подолання кризової демографічної ситуації було створення закладів для матерів та дітей, де жінки могли б народжувати позашлюбних дітей, покращуючи таким чином природний приріст населення. Такі організації однак мало турбувалися про моральні цінності, бо мали на меті передусім «збільшення популяції арійської раси». Програма «Лебенсборн» була заснована за безпосередньої участі Генріха Гімлера в 1935 році і була спрямована на підтримку народження дітей від жінок, яких нацисти вважали «расово чистими», а також на виховання та утримання дітей від матерів, які були, на їхній погляд, «расово відповідними» (Schmitz-Köster, 1997). Гімлер не лише організував цю систему, а й вбачав у ній частину нацистської ідеології, яка прагнула створити «ідеальних» арійців для майбутніх воєн і панування в Європі. Така ідея спричинилася до глибоких індивідуальних та колективних травм як у дітей, які були народжені не з любові, а з політичною метою, так і у матерів, які не пізнали щастя материнства та були змушені розлучитися із своїми дітьми.

Система «Лебенсборн» охоплювала станом на 1944 рік щонайменше 20 закладів по всій Європі — як на території самої Німеччини, так

і на окупованих територіях — в Норвегії, Франції, Бельгії та Нідерландах. Вони функціонували як пологові будинки й установи для «расово цінних» матерів і дітей. «Лебенсборн» починає свою історію із Штайнгорінга біля Мюнхена, де в колишньому дитячому будинку Карітас відкрили першу установу такого типу. Він отримав назву «Heim Hochland» і до останніх днів Другої світової війни залишався найбільшим осередком народження та виховання «расово чистих дітей для держави» (Backes, 1992). Саме це місце стає одним з основних топосів у романі «Уражені» Ульріке Дрезнер.

Роман «Уражені» має автобіографічне підґрунтя, однак тема «Лебенсборну» сюди не належить. Те, що Дрезнер обирає цей топос для своєї оповіді, зумовлено тим, що вона народилася неподалік від Штайнгорінга і належить до покоління Nebelkinder, «дітей туману», які особисто не мають досвіду війни, але були нею травмовані через покоління.

До теми «Лебенсборну» авторка підводить читача ретроспективно. Одна із протагоністок роману Кінга Шюкінг, адвокатка зі спадкового права та мати-одиначка усиновленої дитини, на початку роману вирушає до Гамбурга, щоб прочитати лекцію про сурогатне материнство, і в цьому контексті згадує тему «Лебенсборну», оскільки ця програма безпосередньо стосувалася її матері Алісси-Герхільд Шюкінг, яка народилася в Штайнгорінгу в 1937 році. «Я мушу це зробити. Розповісти про Аліссу... Розірвати мовчання» (Draesner, 2023, p. 20), — саме таку ідею має ця лекція. Оскільки тема Лебенсборну довго була табуована в німецькому суспільстві, слухачі лекції не зовсім погоджуються із думкою Кінги. «Лебенсборн переслідував гуманну ідею. Позашлюбні діти отримали можливість бути народженими. Це не можна заперечувати!», — вигукує хтось із залу. Але Кінга має на це свою відповідь, адже тіло жінки у Третьому Рейху не вважали її власністю, воно було матеріалом, знаряддям, річчю. У своїй доповіді вона як дослідниця описує нацистську репродуктивну політику так: «Ні, не це було метою націонал-соціалістів. Не захист жінок. Нічого соціального. Діти, яких не позбулися під час вагітності, мали народитися для Рейху — як жіночий репродуктивний матеріал і чоловіче м'ясо для війни. Вони були сировиною» (Draesner, 2023, p. 21). Людське тіло в такій системі не мало права на власні бажання, воно мусило підкорятися режиму.

Дрезнер іронічно називає «Лебенсборн» «Frauenraum» (дослівно — жіночий простір): «Лебенсборн був жіночим простором. Жіночий простір був соціальним симптомом. Вони зби-

рали стадо. Кожна жінка, яка потрапляла в це місце, ставала об'єктом. Як об'єкт вона мала залишкову користь. Залишкова користь — це вираз із сфери управління відходами» (Draesner, 2023, р. 22). Дрезнер наголошує, що у таких «жіночих просторах» не йшлося про захист жінки, її соціальні потреби, право на бажане материнство чи добровільну відмову від нього. «Лебенсборн» — це фабрика дітей, які були народжені з метою продовжити ідеологію нацизму, та фабрика матерів, яких «викидали» після народження дитини.

Для того щоб підсилити словесну розповідь про «Лебенсборн», Дрезнер медійно впливає у текст архівні матеріали, історичні факти, фотографії. Описуючи природу програми, авторка робить у тексті численні паузи, пробіли, пропуски, наголошуючи на важливості цієї теми та на емоційному напруженні, яке виникає при ослівленні цього травматичного досвіду тисяч жінок та дітей. Ця тема є близькою і травматичною для Кінґи, яка, хоч і не пережила цього досвіду особисто, була травмована досвідом своєї матері і бабусі — дитини і матері, які були залучені до програми «Лебенсборн». У цьому контексті йдеться про концепт постпам'яті, запропонований Маріанне Гірш (Marianne Hirsch), та про транспоколінневу передачу травми. Гірш зазначає: «Постпам'ять — це потужна та дуже особлива форма пам'яті, бо її зв'язок з об'єктом чи джерелом пам'яті опосередковується не через спогади, а через розуміння наступними поколіннями. [...] Постпам'ять характеризує досвід тих, хто виріс під впливом наративів, які передували їх народженню, чиї власні історії знаходяться у тіні травматичних історій попередніх поколінь, які не завжди можна зрозуміти» (Hirsch, 2002, р. 22). Кінґа Шюкінґ, представниця покоління «онуків війни», теж несе на своїх плечах тягар історії своєї матері, дитини «Лебенсборну». Вона хоче бути почутою, щоб нарешті перервати довге мовчання цілих поколінь. Кінґа досліджує цю тему і результати дослідження представляє публічно. Це допомагає їй розібратися із травматичною історією її власної сім'ї.

У контексті теми, яка розглядається, роман вражає історією жінки з досвідом «Лебенсборну» і мовною організацією цієї історії. Із матір'ю Кінґи пов'язані дві різні життєві лінії. З одного боку, вона є позашлюбною дочкою театрального діяча Марольфа Валеріуса та його покоївки Адель. Як наслідок, позашлюбна дитина з'явилася на світ у закладі «Лебенсборн». Коли дівчинка народилася, мати дала їй ім'я Алісса. Система однак викорінила з її пам'яті це материнське ім'я і в документах записали нове —

Герхільд, яке символічно починалося на літеру «G», котра уособлювала велич прагерманців. Через втрату імені й присвоєння нового дитина вже від народження зазнає першої травми, втрачаючи свою ідентичність. Тоді вона втрачає свою справжню матір, що поглиблює її розкол зі світом.

Діти, народжені у «Лебенсборні» не мали традиційного уявлення про сім'ю. З розділів-спогадів Алісси-Герхільд про перші роки життя можна дізнатися, що ці діти не знали звичних понять «мама» і «тато». Натомість із самого народження їм нав'язувався образ фюрера-батька: «Фюрер бачить усе, навіть те, що у твоєму серці, фюреру належить цей будинок і кожен, хто тут живе, ми подаруємо наші серця фюреру» (Draesner, 2023, р. 85). Діти, виховані в такій атмосфері, не мали відчуття потреби, любові та власної цінності.

Дрезнер зображує Аліссу-Герхільд у двох образах — маленької беззахисної дівчинки та дорослої жінки, яка так і не знаходить себе. Хоч Герхільд зростала у багатій родині, де прийомні батьки пропонували їй любов, та вона не відчувала до них нічого. «Бути зрадженою» — це те почуття, яке супроводжувало Аліссу-Герхільд крізь все життя» (Draesner, 2023, р. 27). «Алісса — Гашерль, Ліссерль, гей-гей. Лісль, так звати внутрішню лялечку всередині Герхільд, Герхільд, яка все увібрала у себе, Лісль-лялечка, така маленька, що навіть не видно рота, єдина лялечка всередині Герхільд, вона росла і росла і стала Шюкінґ, котра не може відкритися», — так описаний внутрішній стан протагоністки у травмованому стані закритої особи, яка не знає свого походження і не має адекватної емоційної сфери (Draesner, 2023, р. 67). Дрезнер наводить такі внутрішні монологи, вживає численні скорочені імена, щоб персоналізувати розповідь та показати глибину емоційного потрясіння протагоністки. Авторка показує, що Алісса носить в собі дитину, яка по суті не народилася, адже її розвиток як особистості залишився в зародку.

Важливими для розуміння травматичного наративу, пов'язаного з «Лебенсборном», є асоціограми, які Дрезнер подає на початку кожного підрозділу роману. Це «Пісні дітей, які народились не з власної волі». Ці пісні — із численними перекресленнями, порожніми місцями, які читач має заповнити сам. Вони привертають увагу і спонукають до роздумів.

Не менш трагічним є образ матері, яка народила або виховувала дитину для втілення расової політики Третього Рейху. Ульріке Дрезнер створює комплексний образ жінки-матері, втілений у двох фігурах — Адель, матері Аліс-

си за народженням, і Герді, прийомній матері дівчинки. Ці жінки абсолютно різні за віком та своїм соціальним статусом, та їх об'єднує те, що вони, як і кожна інша жінка в тоталітарному суспільстві, були позбавлені права розпоряджатися своїм тілом та приймати рішення щодо народження дітей. «Коли я народилася, Німеччина мала колонії у Західній, Південній та Східній Африці. Історія нашого покоління ще не написана. Нас, жінок 1900 року, використовували, як тісто, у кожній із німецьких імперій. Протягом усіх воєн: місили, поневолювали, використовували», — так описує Герда становище жінок у Німеччині в першій половині XX століття (Draesner, 2023, p. 228). Ця цитата є влучною метафорою досвіду німецьких жінок тієї історичної епохи, позначеної глибоким процесом десуб'єктивації — втрати жінкою статусу повноправної особистості в суспільстві. Дрезнер описує жінок «як тісто», що вказує на насильницьке втручання в їхню тілесність і життя з боку держави, війни, ідеологій та патріархальних структур.

Образ Адель є яскравим прикладом втручання політичної машини у життя жінки. Будучи покоївкою в будинку багатого театрала Марольфа Валеріуса, вона має позашлюбні стосунки з господарем дому. Наслідком таких відносин стала вагітність жінки. Було прийнято рішення, що дитина має народитися і бути переданою в «Лебенсборн». Використання авторкою складних синтаксичних структур, обірваних речень у внутрішніх монологів Адель вказує на те, яким складним є цей вибір. Описуючи останні місяці вагітності в Штайнгорінгу, Адель розмірковує про роль жінки у тоталітарному суспільстві: «Кожна з нас ставала товстішою. Це доводило нашу жіночність. Ми були функцією. Я була беззаперечно жінкою завдяки животу. Ніхто й на секунду не замислювався про те, що я жінка» (Draesner, 2023, p. 113). Цей фрагмент із розповіді Адель є глибоко іронічним та критичним коментарем до способу, в який тоталітарне суспільство сприймає жінку виключно через її репродуктивну функцію. В останні місяці вагітності, перебуваючи в оточенні інших жінок при надії, оповідачка доходить до парадоксального висновку: саме тілесна зміна — «живіт» — доводить її жіночність, але водночас повністю її нівелює як особистість. Вислів «Ми були функцією» зводить жінку до утилітарного об'єкта: вагітна жінка тут не є суб'єктом зі своїми бажаннями, тривогами чи потребами — вона «працює» на репродукцію. Її тіло набуває суспільної значущості лише тоді, коли воно виконує визначену біологічну функцію. Цитата також демонструє внутрішню амбівалентність

досвіду вагітності: з одного боку, вона підтверджує жіночу ідентичність у патріархальному суспільстві («я була беззаперечно жінкою завдяки животу»), а з іншого — позбавляє індивідуального значення цю саму ідентичність («ніхто й на секунду не замислювався про те, що я жінка»). Іронія полягає в тому, що жіночність тут визнається лише на рівні біологічного статусу, але не як складна, багатогранна реальність.

Образ Герди, прийомної матері Герхільд, виступає не менш складним і багатограним символом материнства, яке зазнало глибокої травми та суспільного неприйняття. Втративши двох дітей, вона опиняється у ситуації, у якій не тільки переживає біль втрати, а й відчуває гострий соціальний тиск через невиконання «функції» матері. «Ми все ще були винні фюреру дитину», — констатує вона (Draesner, 2023, p. 215). Герда, як прийомна мати, втілює спробу віднайти себе і виконати нав'язану роль через піклування про дитину, яка не є її рідною, але через соціальні та ідеологічні механізми сприймається як продовження її материнської функції. Втрата дітей для Герди стає символом кризи жіночої суб'єктності і підкреслює, наскільки репродуктивна функція жінки була уособленням її цінності в системі.

Дрезнер пише роман, постійно змінюючи першу особу, місце, перспективи. Цей прийом є надзвичайно ефективним художнім засобом, що дозволяє авторці розкрити багатоголосся травматичної історії матерів і дочок. Така багатоплановість оповіді підкреслює, що особисті переживання героїнь — Адель, Герди, Алісси — не є ізольованими випадками, а є частиною ширшої колективної драми, яка охоплює ціле покоління жінок. Перехід між різними оповідачами і локаціями створює відчуття множинності точок зору, що важливо для передачі травми, пов'язаної із втратами, материнською роллю та соціальним тиском. Кожна героїня не просто розповідає свою історію, а стає голосом певного досвіду, що разом формує повнішу картину системної проблеми. Вплетення у текст «Пісень матерів не з власної волі» посилює цей ефект, додаючи до оповіді символічний вимір. Ці пісні — своєрідний колективний голос, що підкреслює неволю й обмеження, накладені на жінок у їхніх материнських ролях. Вони звучать як вираз спільного болю, неможливості вибору та втрати суб'єктності.

**Висновки.** Роман «Уражені» Ульріке Дрезнер є багатоголосою травматичною історією, за допомогою якої авторка ословлює досвіди репродуктивного насильства над жінками в межах расової політики Третього Рейху. Дрезнер

формує багаторівневу оповідь, яка фокусується на травматичних досвідах жінок та дітей, залучених до програми «Лебенсборн», демонструючи механізми передачі пам'яті та травми між поколіннями. Через персоніфіковані історії протагоністок Кінгі, Алісси-Герхільд, Адель і Герди виявляється колективна рана німецького суспільства першої половини ХХ століття — репродуктивне насильство та десуб'єктивація жінки в тоталітарному суспільстві, яке досі залишається недостатньо осмисленим у публічному дискурсі. У романі Дрезнер тіло жінки постає не як суб'єкт з власними правами та свободами, а як функціональний об'єкт, призначений для використання в ідеологічних цілях політичної системи. Програма «Лебенс-

борн» виступає своєрідною лабораторією расової утопії, у якій біологічне підпорядковується режиму.

Застосовуючи поетику перерваного мовлення, прогалин, чергування діалогів та внутрішніх монологів, Дрезнер не лише наративізує травматичний досвід, але й трансформує мовленнєві форми, щоб передати те, що не піддається прямій вербалізації. Роман постає як літературний простір пам'яті, терапії та критичного осмислення історії. Дослідження тематики програми «Лебенсборн» у творі дозволяє не лише переосмислити минуле, а й актуалізувати проблематику тілесної автономії, репродуктивних прав та політичного контролю над жіночим тілом у сучасному контексті.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 437 с.
2. Backes U., Jesse E., Zitelmann R. Die Schatten der Vergangenheit. Impulse zur Historisierung des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main: Propyläen, 1992. 660 p.
3. Braun M. Wem gehört die Geschichte? Erinnerungskultur in Literatur und Film. Münster: Aschendorff Verlag, 2012. 208 p.
4. Draesner U. Die Verwandelten. München: Penguin Verlag, 2023. 600 p.
5. Fontaine K. Nationalsozialistische Aktivistinnen (1933–1945). Hausfrauen, Mütter, Berufstätige, Akademikerinnen. So sahen sie sich und ihre Rolle im tausendjährigen Reich. Würzburg: Königshausen & Neumann Verlag, 2003. 134 p.
6. Grace K. T., & Anderson J. C. Reproductive Coercion: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*. 2016, Vol. 19(4), pp. 371–390 <https://doi.org/10.1177/1524838016663935>
7. Harvey E. Der Osten braucht dich! Frauen und nationalsozialistische Germanisierungspolitik. Hamburg: Hamburger Edition, 2009. 479 p.
8. Hillel M., Henry C. Lebensborn e.V. Im Namen der Rasse. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 1975. 352 p.
9. Hirsch M. Family Frames: Photography, Narrative and Postmemory. Cambridge: Harvard University Press, 2002. 320 p.
10. Lilienthal G. Der "Lebensborn e.V.". Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag, 1985. 264 p.
11. Schmitz-Köster D. "Deutsche Mutter, bist Du bereit...". Alltag im Lebensborn. Berlin: Aufbau Verlag, 1997. 245 p.
12. Schmitz-Köster D. Lebensborn in der Literatur — der neue Roman von Ulrike Draesner. Dorothee Schmitz-Köster. URL: [https://www.schmitz-koester.de/virthos/virthos.php?\\_&-pg=353&-met=vtview&-ses=5092206&-cod=c188cec922&-ck=1721203540](https://www.schmitz-koester.de/virthos/virthos.php?_&-pg=353&-met=vtview&-ses=5092206&-cod=c188cec922&-ck=1721203540)

### REFERENCES

1. Assman, A. (2012). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
2. Backes, U., Jesse E., & Zitelmann R. (1992). Die Schatten der Vergangenheit. Impulse zur Historisierung des Nationalsozialismus. Frankfurt am Main: Propyläen [in German].
3. Braun, M. (2012). Wem gehört die Geschichte? Erinnerungskultur in Literatur und Film. Münster: Aschendorff Verlag [in German].
4. Draesner, U. (2023). Die Verwandelten. München: Penguin Verlag [in German].
5. Fontaine, K. (2003). Nationalsozialistische Aktivistinnen (1933–1945). Hausfrauen, Mütter, Berufstätige, Akademikerinnen. So sahen sie sich und ihre Rolle im tausendjährigen Reich. Würzburg: Königshausen & Neumann Verlag [in German].

6. Grace, K. T., & Anderson, J. C. (2016). Reproductive Coercion: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(4), 371–390 [in English].  
<https://doi.org/10.1177/1524838016663935>
7. Harvey, E. (2009). *Der Osten braucht dich! Frauen und nationalsozialistische Germanisierungspolitik*. Hamburg: Hamburger Edition [in German].
8. Hillel, M., Henry, C. (1975). *Lebensborn e.V. Im Namen der Rasse*. Wien : Paul Zsolnay Verlag [in German].
9. Hirsch, M. (2002). *Family Frames: Photography, Narrative and Postmemory*. Cambridge: Harvard University Press [in English].
10. Lilienthal, G. (1985). *Der „Lebensborn e.V.“. Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag [in German].
11. Schmitz-Köster, D. (1997). „Deutsche Mutter, bist Du bereit...“. *Alltag im Lebensborn*. Berlin: Aufbau Verlag [in German].
12. Schmitz-Köster, D. (2023). *Lebensborn in der Literatur — der neue Roman von Ulrike Draesner*. Dorothee Schmitz-Köster [in German].  
[https://www.schmitz-koester.de/virthos/virthos.php?\\_&-pg=353&-met=vtview&-ses=5092206&-cod=c188cec922&-ck=1721203540](https://www.schmitz-koester.de/virthos/virthos.php?_&-pg=353&-met=vtview&-ses=5092206&-cod=c188cec922&-ck=1721203540)

**Iryna Mykytiuk,**

Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0000-2387-3849>

e-mail: Iryna.Basiuha@lnu.edu.ua

#### **REPRODUCTIVE VIOLENCE: THE DESUBJECTIVIZATION OF WOMEN IN ULRIKE DRAESNER'S NOVEL "DIE VERWANDELTEN"**

*This article offers an analysis of "Die Verwandelten" (2023), a novel by contemporary German author Ulrike Draesner, which, among other themes, portrays the traumatic experiences of women involved in the Nazi "Lebensborn e.V." program — one of the least explored aspects of Hitler's demographic policy. The study focuses on the phenomenon of reproductive violence as a form of state control over the female body, and, in this context, on the literary representation of trauma. Through a complex narrative structure that intertwines multiple temporal layers, Draesner's novel illustrates the intergenerational transmission of traumatic experience and the mechanisms of its literary articulation. The article explores how the female body and the totalitarian ideological construction of motherhood are revealed as instruments of coercion and dehumanization. It also investigates how literature can function as a means of restoring the voices, subjectivity, and memory of victims.*

*By employing the concepts of cultural memory, postmemory, and trauma theory, the article demonstrates how Draesner integrates complex ethical, historical, and bodily issues into the fabric of the narrative. "Die Verwandelten" is interpreted as an important contribution to contemporary German-language literature that not only reflects on a traumatic past but also expands the boundaries of representing female experience within the context of political violence.*

**Keywords:** trauma, postmemory, reproductive violence, Lebensborn, taboo, Ulrike Draesner.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2025

Прийнято до друку 07.10.2025